

Hámori Ágnes

Konferencia a grammatikakutatás és a grammatikaoktatás kérdéseiről

Az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszék *Új nézőpontok a magyar nyelv leírásában* című konferenciasorozatának keretében hatodik alkalommal került sor a nyelvészet valamely aktuális témája köré szerveződő összejövetre. Az idei rendezvényen, amelyet 2016. november 24–25-én tartottak az ELTE Bölcsészettudományi Karán, a grammatika és a grammatikaoktatás viszonya állt a középpontban, ezt tükrözte a címe is: „Grammatika és oktatás – időszerű kérdések”.

A konferenciát az ELTE BTK Mai Magyar Nyelvi Tanszéke szervezte, együttműködve a Szakmódszertani Központtal, valamint a Magyar Nyelvstratégiai Kutatócsoporttal és a Magyar Szemiotikai Társasággal. Az oktatás és az oktatásmódszertan megújulásának időszerű kérdéskörére is reflektálva a nyelvreírás elméletei és a nyelvészeti kutatások, illetve a grammatika tanításának gyakorlati, módszertani tapasztalatai és kérdései között kívánt kapcsolatot teremteni. Célja az volt, hogy a különféle elméleti keretben dolgozó nyelvészek között eszmecserét indítson el a nyelvreírás és a grammatikaoktatás kérdéseiről, és ezzel segítse az anyanyelvi nevelés megújítását. A kétnapos rendezvényen, amelyen összesen 61 előadó szerepelt, a nyitó plenáris előadások után négy szekcióra került sor, amelyek a következő témákra fókuszáltak: 1. Elmélet és gyakorlat: nemzetközi trendek. 2. Grammatika és módszertan: pedagógiai szemléletű grammatikakutatás és nyelvreírás. 3. A magyar jelnyelv grammatikája és oktatása. 4. A beszélt nyelv a leírásban és az oktatásban. A konferencia örvendetes újdonsága volt, hogy a magyar anyanyelvre és anyanyelvoktatásra fókuszáló tudományos rendezvények körében ez volt az első, amelyen önálló jelnyelvi szekció is helyet kapott, és a hangzó magyar nyelv mellett a magyar jelnyelv és grammatikájának elméleti és oktatási kérdései is megjelentek.

A konferencia csütörtök reggel három plenáris előadással kezdődött. Először Keszler Borbála „Irányzatok nélkül – mégis másképp” címmel a nyelvészetben megjelenő újabb irányzatoknak megfelelően konkrét példákkal mutatta be a funkcionális szemlélet alkalmazását a leíró nyelvtani elemzésben. Szólt arról is, hogy az újabb irányzatok jelentős részben a külföldi kutatások, a külföldi szakirodalom nyomán jönnek létre, ritkán akad azonban olyan hazai tudós (mint például Hadrovics László), aki a magyar nyelvből kiindulva és azt tanulmányozva új összefüggésekre, szabályosságokra jön rá. Ezután Szathmári István tekintette át az utóbbi két-három évtized magyar nyelvtudományában és a nyelvészet egyetemi oktatásában érvényesülő legfőbb irányvonalakat, rátérve a kognitív nyelvészet és a nyelvtudomány más új irányzatainak a jellemzésére és értékelésére is. Pozitívumokat és negatívumokat egyaránt kiemelt, és javaslatokat is megfogalmazott, többek között a kognitív nyelvészet terminológiai szótárának a létrehozására, illetve a nyelvtörténet szerepének a növelésére a nyelvészeti kutatásokban és az oktatásban. A harmadik plenáris előadás keretében Tolcsvai Nagy Gábor az ezredforduló meghatározó nyelvelméleti irányzatait vette számba az anyanyelvi oktatás

viszonyában, arra a kérdésre keresve a választ, hogy a fő irányzatok és ezek leíró kidolgozásai mennyire alkalmazhatók az iskolai oktatásban, melyek azok a nyelvi jelenségek, amelyek a korsztályi szinteken jól taníthatók, és milyen nyelvpedagógiai módszerek alkalmazhatók a korszerű nyelvtanoktatás sikere érdekében. Az előadás a funkcionális szemlélet érvényesítése mellett foglalt állást, kiemelve, hogy az anyanyelv-pedagógia egyik fő kiindulópontjaként a diákok anyanyelv-tudására érdemes építeni, és ezt a gyakorlati tudást lehet kibontani a reflexív leírásban.

1. kép

A konferencia megnyitója

A konferencia a plenáris előadások után két párhuzamos szekcióban folytatódott az előadók nagy száma miatt. A csütörtök délután egyik szekciója „Elmélet és gyakorlat: nemzetközi trendek” címmel a nyelv egyes jelenségeire fókuszálva a leíró nyelvészeti eredményeket kapcsolta össze a nyelvtanoktatással, a legújabb nyelvészeti szemléletet és felismeréseket helyezve a grammatikatanítás kontextusába. A szekcióban három, egymást követő blokkban szó volt a nyelvi ismeretanyag és a tényleges nyelvi tevékenység összekapcsolásáról (Kugler Nóra), a deixis prototípuselvű nyitottságáról (Tátrai Szilárd), a deixis, a koreferencia és az utalószó szerepéről (Laczkó Krisztina), a mondat hagyományos alapú, de megújított elemzési lehetőségéről (Imrényi András), valamint stilisztikai kérdésekről is: szövegtípus, stílustípus és műfaj leírásáról Domonkosi Ágnes és Kuna Ágnes előadásában, továbbá a metafora és a grammatika kapcsolatáról Simon Gábor kifejtésében. Szóba került a norma kérdése a grammatikaoktatásban (Komlósiné Knipf Erzsébet), végül Szentgyörgyi Rudolf előadása a dimenzionális grammatika lehetőségeit, Balogh Andrea pedig a számítógépes játékok, programok, elemek alkalmazhatóságát mutatta be.

Ezzel párhuzamosan került sor a jelnyelvi szekció („A magyar jelnyelv grammatikája és oktatása”) előadásaira. E szekcióval Magyarországon először jelent meg önállóan a számos siket ember számára anyanyelvet jelentő magyar jelnyelv grammatikájának és oktatásának a kérdése, ezért ez mind a magyar jelnyelv tudományos leírása, mind a jelnyelvi és a jelnyelven történő oktatás szempontjából kiemelkedő jelentőségű esemény volt. Nem kevésbé nagy jelentőségű – gyakorlati és szimbolikus

tekintetben egyaránt – az a tény, hogy ennek során két előadást is magyar jelnyelven tartottak meg az előadók (a szekcióban, a plenáris előadásokhoz hasonlóan, természetesen minden előadást tolmácsolnak jelnyelvi tolmácsok). A fentiek jelentőségét és az erre való igényt mutatta, hogy a szekció nagyon sok érdeklődőt vonzott, akik között nagy számban voltak siketek is.

2. kép

Előadás és jelnyelvi tolmácsolás a jelnyelvi szekcióban

A konferencia e részében először a hangzó magyar nyelv és a jelnyelv tanításának a kapcsolatáról és módszertani kérdéseiről volt szó a bilingvális oktatás egy lehetséges modellje alapján (Szabó M. Helga). Romanek Péter Zalán előadása azt mutatta be, hogy az első- és többgenerációs siketek nyelvsajátítása jelentősen különbözik egymástól a családi nyelvhasználat különbségei nyomán, és ez erősen befolyásolja a siketek nyelvsajátítását és iskolai, majd felnőttkori nyelvi, kommunikatív-pragmatikai kompetenciáit, valamint kognitív, érzelmi fejlődését. Nagyné Kiss Anna előadása a jelnyelvi idiómák ismeretének és használatának kérdéskörét, oktatásbeli jelentőségét és egy ezzel kapcsolatos empirikus kutatás eredményeit ismertette. Bartha Csilla és Hámori Ágnes a multidiszciplinaritás, multimodalitás, többnyelvűség, valamint a tudás és a tanulás megújuló formáinak és kihívásainak kontextusába helyezte a jelnyelvtanulást és -használatot. Bokor Julianna az oktatásbeli mérések kérdésköréhez kapcsolódva a siket gyermekek jelnyelvi kompetenciáinak vizsgálati lehetőségeiről, módszereiről beszélt. Holecz Margit, Varjasi Szabolcs és Bartha Csilla közös előadása pedig a jelnyelvi változatosság és a nyelvhasználati minták feltárására fókuszálva a Magyar jelnyelvi korpusz kutatási és oktatási alkalmazását és kihívásait tárgyalta. Az előadásokhoz kapcsolódó jelnyelvhasználói hozzászólások és az ezekből kialakuló metajelnyelvi diskurzusok egyértelműen mutatták a szekció sikerességét.

Csütörtök délután ezt követően kezdődött el a konferencia harmadik fontos témakörének a megbeszélése, amelyet a „Grammatika és módszertan: pedagógiai szemléletű grammatikakutatás és nyelveírás” cím fogalmazott meg: ez a szekció a grammatikatanítás oldaláról közelítette meg az egyes nyelvészeti jelenségeket. Ezen belül szó volt a nyelvtan új megközelítéséről Karácsony Sándornál (Heltai Pál), az összetett állítmány fogalmáról, tanításának módszertani lehetőségeiről és korlátairól, élményszerű oktathatóságáról (Sz. Hegedűs Rita), Szerecz György előadása pedig azt mutatta be, hogy az alapvető nyelvészeti fogalmak tisztázása és egy revideált nyelvszemlélet, illetve a szó helyett a morfémből mint alapegységből való kiindulás hogyan járulhat hozzá a grammatikatanítás sikeresebbé tételéhez. A következő előadások a grammatikatanítást az idegen nyelv oktatásának aspektusából közelítették meg: H. Varga Márta és @agar Szentesi Orsolya bemutatta a magyar mint idegen nyelv grammatikájának oktatási tapasztalatait a Zágrábi Egyetemen, Kruzslicz Tamás pedig a konstrukciós nyelvtani leírás és nyelvtanítás kérdéseit, a tanított nyelv funkcionális szemléletű leírásának fontosságát tárgyalta a magyar mint idegen nyelv nézőpontjából. A szekció csütörtöki záró előadása a nyomtatott grammatikák használatával és metaértékelésével foglalkozott, leendő némettanárok körében készített felmérésen keresztül (Müller Márta és Miskei Réka).

Ugyancsak csütörtök délután kezdődött el a negyedik, „A beszélt nyelv a kutatásban és az oktatásban” című szekció is. Ennek során először a beszélt nyelv jellegzetességeihez kapcsolódó előadásokat hallhattunk, így a jövő időt jelölő igeidők használatáról a koncepcionális beszélt nyelvben (Kukorelli Eszter), a mondatátszövődésről az interspecifikus kommunikációban (Horváth Krisztina), majd Parapatics Andrea elemzését a fiatalok elsődleges és másodlagos írásbeliségében megjelenő regionalizmusokról. A csütörtöki napon a konferencia fogadással zárult.

Péntek reggel a beszélt nyelvhasználattal, valamint a grammatika módszertani kérdéseivel kapcsolatos szekciók és előadások folytatódtak. „A beszélt nyelv az oktatásban és a kutatásban” című szekcióban először Dér Csilla Ilona mutatta be, hogy mit és hogyan érdemes tanítani a spontán beszélt nyelvről a leíró szófajtan és mondattan egyetemi oktatásában, kiemelve a diskurzusjelölők jelenségkörét, majd Sólyom Réka elemezte számos példa és kérdőíves vizsgálata eredményei alapján a *be* igekötős neologizmusokat a nyelvhasználatban és az oktatásban. Végül Laczkó Mária tizenévesek spontán beszédének grammatikai-szintaktikai szerkesztettségét elemezte narratívák alapján. Ezután diskurzuselemzési megközelítésű előadások hangzottak el. Schirm Anita áttekintette, hogy a magyar nyelv tantárgy kísérleti tankönyveiben hogyan (milyen kevéssé) jelenik meg a beszélt nyelv, a diskurzuselemzés szemléletmódja és fogalmai, Hámori Ágnes pedig, szintén a nyelvtanoktatáshoz kapcsolódva, a beszélt nyelvi szövegtípusokra vonatkozó tudás mint kognitív séma alakulását elemezte metanyelvi felmérés és gyermeknyelvi használatból gyűjtött példákon. Antalné Szabó Ágnes a tanári beszédfordulók diskurzusgrammatikájának jellegzetességeit mutatta be tanórai videofelvételek korpusza alapján, a szövegösszefüggést biztosító nyelvi elemek használatára koncentrálna. Ezután a diákok nyelvhasználata került a fókuszba: Constantinovits Milán „Face-revételek a nyelvtanórákhoz” című előadása után Imai Ren az absztrakt felfogás és az absztrakt szavak megértésének a fejlődését vizsgálta különféle életkorú gyermekeknél, Nagy-Varga Zsolt pedig középiskolás diákok definícióalkotásáról osztotta meg vizsgálati eredményeit.

A pénteki nap másik tematikai súlypontját a „Grammatika és módszertan” kérdéskör folytatása jelentette, ahol e téma több szempontból is előtérbe került. Elsőként Balázs Géza tekintette át a főbb mondatelemzési rendszereket és módszertani megoldásaikat (modellezés, ábrázolás, magyarázat), kitérve a (megújított) hagyományos mondatelemzési modell, valamint a viszonyhálózati modell korlátaira és továbbfejlesztési lehetőségeire. Lengyel Klára az anyanyelvi órákkal párhuzamos gyakorlati vagy gyakorlatibb jellegű tantárgyakban rejlő analóg jelenségek kiaknázhatóságát vizsgálta az anyanyelvi rendszerek és szabályrendszerek működésének a megértésére. Pölcz Ádám előadása a Kármán–Simonyi-féle grammatikaoktatási módszert és felsőoktatásbeli alkalmazhatóságát járta körül, Balogh Judit pedig a nyelvhasználat, a nyelvhasználati szituáció felőli megközelítés fontosságát hangsúlyozta a leíró grammatika oktatásában. Szintén a mondatelemzés oktatásának jelenségköréhez kapcsolódott M. Korchmáros Valéria „Mit állítok?” című előadása, amelyben a mondat két különböző szemléletének, vagyis a tartalmi-logikai és a grammatikai, főként szintagmatikai megközelítésnek a lényeges különbségét és az oktatásbeli megkülönböztetésének a szükségességét emelte ki. Nagy L. János „A mondatok és a mondatelemzések” című előadásában az alárendelő összetett mondat minősítésének a kérdését vizsgálta.

3. kép

M. Korchmáros Valéria szekció-előadása

Más előadók egyes, különféle típusú grammatikai jelenségeket állítottak a középpontba a nyelvtanoktatással összekapcsolva: így például az igei vonzatstruktúrák szerepét és használhatóságát a gimnáziumi nyelvtanoktatásban (Pankovics Gergő), az egyéni szóalkotásmódok vizsgálatát egy angol nonszensz vers fordításában (Pomázi Bence) vagy az ÁLLAPOT lexikai koncepció megkonstruálását a magyar, a német és az angol nyelvben (Nagy Lajos). Ide kapcsolható Zs. Sejtes

Györgyi előadása is, amelyben szövegnyelvészeti elemeket vizsgált a szövegértési képességfejlesztés aspektusában, keresve a szövegértési képességfejlesztés azon lehetséges nyelvi és pragmatikai elemeit, amelyek támogathatják az egyéni szövegértési stratégiák kialakítását. Horváth László előadásának témája egy birtoktöbbsítési eset grammatikaoktatási felhasználása és ennek kapcsán a szinkronia és a diakronia összefonódása, a nyelvi jelenségek nyelvtörténeti hátterének az oktatásbeli kihasználhatósága volt. Végül Modrián-Horváth Bernadett előadása következett a perspektíva viszonyairól és tanításáról, különös tekintettel a német–magyar nyelvpárra. Miklós Gabriella a nyelvtörténet tanítását és annak pedagógiai nehézségeit dolgozta fel, megvizsgálva e terület tanításának céljait a különböző oktatási szinteken és javaslatokat is megfogalmazva. Végül egy olyan előadás hangzott el, amely a nyelvmenedzsment-elmülethez kapcsolódva a nyelvtanulás során történő hibajavítások szerepét vizsgálta, és a metagrammatikai, nyelvi tudatosság fontosságát ismertette (Bari Diána).

4. kép

Zs. Sejtes Györgyi szekció-előadása

A szekció előadásai között számos olyat is hallhattunk, amelyek a grammatikatanítás általános elméletével, szemléletével vagy gyakorlataival kapcsolatban fogalmaztak meg meglátásokat vagy javaslatokat. Bartha Krisztina a romániai grammatikaoktatásban az I–IV. évfolyam között érvényesülő tantervi követelményeket és gyakorlatot ismertette; Már Orsolya pedig, szintén a romániai anyanyelvi oktatásban, a megváltozott tantervi tartalmak és a korszerű magyar anyanyelvi nevelés megvalósulását mutatta be. Szabó Veronika és Hoss Alexandra arról osztották meg tapasztalataikat, hogy a nyelvelírás elméletei és a grammatikatanítás között milyen átjárások lehetségesek, és hogy a generatív grammatika, a kevert modell vagy az elméletfüggetlen megoldás alkalmas-e inkább oktatási célokra.

Általános jellegű volt Pelczer Katalin előadása is, amelyben arra hívta fel a figyelmet, mennyire eltávolodtak egymástól a nyelvtudomány elméleti kutatásai, az egyetemi oktatás és az iskolai gyakorlat, valamint Gonda Zsuzsa beszámolója annak a feltérképezéséről, hogy az általános iskolai és a középiskolai magyartanárok a grammatikatanításnak mely szemléletformáját alkalmazzák leginkább a gyakorlatban, ehhez milyen módszereket és eszközöket hívnak segítségül. A nyelvtan, a nyelvtantanítás és a módszertan általános kérdéseire kapcsolható Minya Károly előadása is, amelyben a nyelvtan szerethetőségével és ennek oktatásbeli fontosságával foglalkozott, és ezt elősegítő módszertani megoldásokat mutatott be.

Amint a fenti áttekintés is igazolja, a konferencián mindegyik szekcióban számos magas színvonalú előadás hangzott el, ezek sok érdeklődőt vonzottak, és ezekben vagy ezek kapcsán számos lényeges elméleti és módszertani meglátás fogalmazódott meg, érzékenyen reflektálva a grammatikaoktatás legidőszzerűbb kérdéseire. Az előadások különféle irányból közelítve vagy különböző jelenségeket állítva fókuszba számos módon segítették a nyelv, a grammatika és a grammatikaoktatás viszonyának továbbgondolását, a kutatók és a szakemberek közötti diskurzust, mindezzel előmozdítva a modern nyelvészet eredményei, szemléletei és az anyanyelvi nevelés közötti kapcsolatok erősödését és a grammatikaoktatás korszerű módszereinek a fejlődését.

Hámori, Ágnes: Conference on questions of teaching grammar and research

Az írás szerzőjéről

Hámori Ágnes

szakmaivezető-helyettes
MTA Nyelvtudományi Intézet
Többnyelvűségi Kutatóközpont, Budapest

krokodeal1[kukac]gmail.com